

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Юридична наука та практика: виклики сучасних євроінтеграційних процесів», яка відбулася 27-28 листопада 2015 р. у м. Братислава (Словацька республіка).

Кримінальне право, кримінологія, кримінальний процес, криміналістика

Розмежування складів злочинів за місцем скоєння злочину

Родіонова Т. В.

старший викладач Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

Наявність у законодавстві груп складів злочинів, конструкції яких вміщують ознаки, що тотожні за змістом з ознаками інших складів злочинів, викликає потребу відрізнити їх теоретично та розмежувати склади злочинів в процесі практичної діяльності. Судова практика в кримінальних справах, яка нині в Україні не відображає об'єктивних реалій, вже не може слугувати показником практичної придатності діючих законодавчих положень, орієнтиром для наукових пошуків. Судові рішення демонструють знехтування елементарних положень кримінального права, принципів кримінально-правової кваліфікації. Як доречно зауважив А. Жалінській, лише тоді варто зважати на існуючу судову практику, коли суди дотримуються принципів законності, рівності громадян перед законом [1, с. 127].

Порушення принципу кримінально-правової кваліфікації, згідно з яким недопустимим є подвійне ставлення у вину, є масовим у судовій практиці. Відсутність чітких концепцій розмежування складів злочинів та відмежування складів злочинів від складів адміністративних правопорушень є одним з факторів, що сприяє порушенню законності судами всіх інстанцій[2, с. 11].

Критеріями розмежування складів злочинів, здійснюваного в процесі застосування права, є ознаки всіх елементів складу злочину в тому числі – об'єктивної сторони. Роль ознак об'єктивної сторони не може бути однаковою для розмежування складів злочинів. В Україні вийшли праці, в яких досліджувалося поняття місця вчинення злочину та його значення для розмежування складів злочинів [3], відмінність місця вчинення злочину від

інших ознак складу злочину, зокрема, предмета [4]. Деякі вчені ігнорували місце вчинення злочину як ознаку об'єктивної сторони, яка відіграє роль у розмежуванні складів злочинів, звертаючи увагу на те, що не всі ознаки об'єктивної сторони мають розмежувальне значення.

Недостатня визначеність загального поняття «місце вчинення злочину» тягне за собою прогалини в дослідженні ролі цієї ознаки об'єктивної сторони для кримінально-правової кваліфікації діянь, склади яких як обов'язкову ознаку включають місце вчинення злочину. Місця вчинення злочину відрізняються лише тим, наскільки категорично в них наполягають на тому, що місце вчинення злочину – це й місце настання суспільно небезпечних наслідків злочину.

Про значення ж у розмежуванні складів злочинів може йтися лише щодо місця вчинення злочину як конструктивного елемента складу злочину в будь-якій ролі: як у тих випадках, коли ця факультативна ознака складу злочину є самостійною конструктивною чи кваліфікуючою ознакою певних складів злочинів, так і в тих випадках, коли певні просторові характеристики не є самостійною ознакою складу злочину, а виступають частиною змісту інших ознак складу злочину[2, с. 484].

Підхід, у якому враховано й те, що місце вчинення злочину є ще й ознакою складу злочину має місце у теорії кримінального права. В деяких джерелах просто констатують, що місце вчинення злочину може бути обов'язковою або кваліфікуючою ознакою складу злочину. Так, основні принципові моменти розуміння місця вчинення злочину представляє К. В. Юртаєва, яка визначає два аспекти поняття «місце вчинення злочину» так: «1) як просторову характеристику злочину, що визначає закон про кримінальну відповідальність якої країни має бути застосований до злочинно- го діяння та є передумовою кримінально-правової кваліфікації за законом певної держави – позадержавне значення; 2) як самостійну факультативну ознаку об'єктивної сторони складу злочину, яка стає обов'язковою криміноутворюючою ознакою його складу, коли диспозиція

статті КК прямо її передбачає – внутрішньодержавне значення». К. В. Юртаєва дає окрему дефініцію місця вчинення злочину як факультативної ознаки об'єктивної сторони – це «певна територія, об'єкт або ділянка місцевості, де щось відбувається»[5, с. 11].

Точне визначення того, якою ознакою складу злочину є та чи інша просторова характеристика має не лише теоретичне значення. Від нього прямо залежить зміст об'єктивної сторони складу злочину. В багатьох реальних ситуаціях місце вчинення діяння і місце настання суспільно небезпечних наслідків не можуть збігатися по всій площі. Для таких ситуацій визнання місцем вчинення злочину і місця здійснення діяння, і місця, де настали його наслідки, створить труднощі у встановленні місця вчинення злочину, бо одна й та сама ознака складу злочину матиме різний зміст.

Так, для злочину передбаченого ст. 236 КК України «Порушення правил екологічної безпеки», особливістю якого є те, що для описання одного з альтернативних наслідків цього злочину законодавцем використовується просторова характеристика[6, 112]. Для цього злочину неможливим є збіг у одних і тих самих просторових межах місця вчинення суспільно небезпечного діяння і його наслідків. Таким чином місцем вчинення злочину як ознакою об'єктивної сторони його складу може визнаватися лише місце здійснення суспільно небезпечного діяння. Місце настання суспільно небезпечних наслідків у матеріальних складах злочинів є частиною змісту цієї ознаки об'єктивної сторони.

Розглядаючи придатність місця вчинення злочину бути ознакою, за якою відрізняються склади злочинів, то найчастіше ця ознака могла б бути критерієм, що визначає спеціальний характер норми у конкуренції кримінально-правових норм як загальної і спеціальної. Адже місце вчинення злочину це частина простору. Кожен злочин вчиняється в певному визначеному просторі. А тому в тих випадках, коли місце вчинення злочину названо як ознака певного складу злочину це призводить до конкретизації частини простору. Наприклад, митний кордон – місце вчинення злочину є

одним з критеріїв криміналізації для складу контрабанди (ст. 201 КК України), або державний кордон – для складу незаконного переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332 КК України). Така роль властива для більшості складів злочинів, де місце вчинення злочину назване як ознака основного складу злочину[2, с. 498]. Склад злочину, закріплений у ч. 1 ст. 438 КК «Порушення законів та звичаїв війни» має спільні ознаки зі складом, зафіксованим у ст. 433 КК «Насильство над населенням у районі воєнних дій». Особлива складність розмежувати ці склади злочинів зумовлена збігом змісту суспільно небезпечного діяння та предмета кожного складу злочину. Місце вчинення кожного з порівнюваних складів злочинів виражено текстуально по різному, але сформульовані вони як оціночні поняття. Таким чином, потрібно розрізнити місце вчинення злочину як невід’ємну властивість кожного реально вчиненого злочину і місце вчинення злочину як ознаку складу злочину. Така ознака об’єктивної сторони як місце вчинення злочину придатна виконувати роль спільних, спеціальних, додаткових та розмежувальних ознак складів злочинів.

Таким чином, місце вчинення злочину стає фундаментальною ознакою складу злочину, нарівні із загальним об’єктом, ознаками загального суб’єкта, виною, без наявності якої вчинене взагалі не може бути кваліфіковане як злочин.

Список використаних джерел:

1. Жалинский А. Правообразующее действие судебной практики по уголовным делам: вопросы совершенствования / А. Жалинский // Уголовное право. – 2010. – № 4. – С. 127–130.
2. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія / Л. П. Брич. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 712 с.
3. Брич Л. П. Місце вчинення злочину і його значення у розмежуванні складів злочинів та відмежуванні їх від складів адміністративних

правопорушень / Л. П. Брич // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Вип. 52. – 2011. – С. 267–280.

4. Музика А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія / А. А. Музика, Є. В. Лащук. – К.: Видавець Паливода, 2011. – 192 с. – С. 152–160.
5. Юртаєва К. В. Місце скоєння злочинів міжнародного характеру: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / К.В. Юртаєва. – К.: Державний науково-дослідний інститут України, 2010. – 21с.
6. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 20 вересня 2014). – Х. : Одіссей, 2014. – 232 с.